

Pasaulio lietuvių akademinis žingsnis

Julius PAPIRTIS.

Vasario mėnesį Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekoje-muziejuje įvyko pirmasis seminarų ciklo „Lietuvių diaspora prieš 100 metų ir šiandien“ susitikimas. Renginio svečias - pirmasis atkurtojo universiteto rektorius, mokslininkas, VDU garbės profesorius prof. Algirdas Avižienis. Profesorius, kalbinamas prof. Egidijaus Aleksandravičiaus, dalinosi įžvalgomis apie lietuvių diasporos ateities vaizdinius ir perspektyvas. Renginys buvo skirtas Lietuvos šimtmečiui paminėti.

Egidijus Aleksandravičius: Mes pripratę žiūrėti į Algirdą Avižienį kaip į didįjį erdvių užkariavimo ir kompiuterių statybos herojų ir, ko gero, labiausiai cituojamą lietuvių mokslininką... Bet šiame pokalbyje noriu pabrėžti profesoriaus patyrimą, atliekant *spiritus movens* vaidmenį, per daugelį dešimtmečių spiečiant akademinę pasaulio lietuvių bendruomenę. Įtarčiau, kad nuo akademinės skautijos ir korporacijos „Vytis“ ankstyvųjų veiklos metų iki pat dabar Algirdas Avižienis buvo sąmoningiausias, išradingiausias ir kančiausias organizatorius. VDU suorganizavimas ir pasaulio lietuvių mokslininkų suspietimas šį tikslą įgyvendinant – tai buvo didžiosios patirtys, kurios mums dabar labai reikalingos. Nauji reiškiniai, nauja emigrantų, pasaulio lietuvių mokslininkų banga, šimtai ir tūkstančiai žmonių pasklidę po pasaulį – tai jau naujas iššūkis mums. Kada mintys apie akademinės publikos spietimą jums pirmą sykį dingtelėjo, kokiomis aplinkybėmis, kokie žmonės ir kokios ideologinės apraiškos darė įtaką?

Stodami į korporaciją „Vytis“, davėme pasižadėjimą, iškilmingą ir griežtą: aš pasižadu rūpintis Lietuvos reikalais. Jeigu duodi priesaiką, tai nebepamirštama.

Algirdas Avižienis: Buvo ypatingos aplinkybės, kurios prie to privedė: nemažai mūsų žmonių, išsilavinusių, baigusiu VDU, nutarė pasitraukti, kai Raudonoji armija grįžo į Lietuvą, ir dauguma sėkmingai į Vakarų Vokietiją pateko, buvo apgyvendinti DP stovyklose, ir ten visi, suaugusieji ir vaikai, gyvenome kaip didelė šeima. Buvo

įsteigta lietuviška gimnazija, kurioje dirbo geriausi Lietuvos mokytojai, iš apylinkių susirinko apie penkiasdešimt aštuntokų, abiturientų, mūsų seniūnas buvo Valdas Adamkus... Paskui, kai pasitraukėme į Ameriką, ten vėl turėjom visokių lietuviškų organizacijų. Tokiu būdu užmezgėm labai stiprias pažintis, buvom sulipdyti taip, kaip Lietuvoje gyvendami nebūtumėm. Kai išsiskirstėme po universitetus, tas ryšys buvo toks stiprus, kad vis tiek mūsų grupė, nors skirtingų pažiūrų – ateitininkai, skautai ir kiti, niekam nepriklausantys – dalyvavo renginiuose, sportavo. Šitaip išsivystė tinklas, mūsų maždaug dešimties metų generacija, kuri nuo mokyklų per DP stovyklas ir universitetus perėjo, sukūrė daug lietuviškų šeimų... Pagrindas buvo padėtas. Stodami į korporaciją „Vytis“, davėme pasižadėjimą, iškilmingą ir griežtą: aš pasižadu rūpintis Lietuvos reikalais. Jeigu duodi priesaiką, tai nebepamirštama, dauguma jai ištikimi liko. Praėjus trejiems metams po studijų, surinkome gan didelę grupę, kuriai priklausė įvairių pažiūrų, daugiausia Amerikoje studijavę žmonės, suorganizavome pirmąjį mokslo ir kūrybos simpoziumą, susikūrė akademinė bendruomenė. Kai kalbėsime apie ateitį, reikės galvoti, kaip atkurti panašias sąlygas...

Egidijus Aleksandravičius: Lietuva buvo okupuota, nežinia kas su tais prispaustais lietuviais gali darytis. Kaip suvokėte savo misiją ir kas darosi tame lietuviškame pasaulyje? Juk pabaigos niekas nežinojo – buvo siekiamybės, bet nebuvo žinoma, kuo visa tai baigsis. Kaip supratot savo kaip būtent tos, šiek tiek abstraktesnės, pasaulio lietuvių bendruomenės vaidmenį?

Algirdas Avižienis: Mūsų profesoriai, garbės nariai, vyresnieji nariai, kurie studijavo Lietuvoje, sugebėjo perduoti: turite pareigą neužmiršti ir nepasiduoti. Pastebėjome, kad vyresnės generacijos žmonės labai bijojo net važiavimo į Lietuvą. 1968 m. išdrįsau priimti Vilniaus universiteto ir Kauno politechnikos instituto kvietimą atvykti paskaityti paskaitos. Grįžau su entuziazmu, pamatęs, kiek dar yra stiprių lietuvių, kad ir Vytautas Statulevičius, Matematikos instituto direktorius, tikras lietuvis patriotas. Buvo labai aišku, kad Lietuva yra ir kad Lietuva išsilaikys, ir mes galėsime padėti, tik nebuvo aišku kaip.

Egidijus Aleksandravičius: Kaip įsivaizdavote, įsigilino ir supratote, koks yra sovietinis aukštojo mokslo modelis ir kas su lietuvių studentais daroma? Brandinant VDU idėją reikėjo turėti patirčių didžiajame pasaulyje ir jas sutelkti, bet taip pat reikėjo įsivaizduoti, kas darosi su sovietine edukacija, kas yra *homo sovieticus* ir kokią misiją reikia įsivaizduoti tam naujadarui, kurį laisvėjančiam krašte galėsi įkurti.

Sovietinė edukacijos sistema man panašiausia buvo į gamyklą su kvotomis: priimsi penkiasdešimt studentų, po ketverių metų kaip pro vamzdį iškris tie penkiasdešimt, ir bus tuoj paskirta, kur kas eina dirbti.

Algirdas Avižienis: Pasinaudojau tuo, kad Amerikos mokslų akademija ir Sovietų Sąjungos mokslų akademija turėjo sutartį 20-30 mokslininkų pasiūsti svečiuotis pusei metų ar metams. Amerikiečiai į Maskvą, Novosibirską važiuodavo. Lietuvos mokslų akademija, V. Stasiulevičius, mane pasikvietė. Pusę metų su šeima gyvenome Vilniuje, visur, kur įmanoma, dalyvavau, parsivežiau gerą tos sistemos supratimą. Grįžęs žinojau, kad lietuviškoje struktūroje mokslo dar yra, kad, pasikeitus situacijai, Lietuvą pasieksim lengviau... Sovietinė edukacijos sistema man panašiausia buvo į gamyklą su kvotomis: priimsi penkiasdešimt studentų, po ketverių metų kaip pro vamzdį iškris tie penkiasdešimt, ir bus tuoj paskirta, kur kas eina dirbti. Jei per mažai studentų baigs, dekanas turės pasiaiškinti. Tai paprasčiausia specialistų gamyba pagal vyriausybės penkerių metų plano užsakymus. Tokių dalykų, kaip akademinė laisvė, autonomija ir atsakomybė, tada nebuvo. Dėstytojai nevaidino jokie vaidmens. Buvo Aukštojo mokslo ministerija, o rektoriai buvo jos pavaldiniai, ir viskas.

Egidijus Aleksandravičius: Turėjo kristi į akis sovietinės indoktrinacijos srautas, bet vis dėlto labai vėlai buvo pastebėta, kad šalia ideologijos kažkas yra ir universitetų sukirpime: be galo ankstyva specializacija, studijavimas viena vaga ir įsivaizdavimas, kad visą gyvenimą dirbsi vieną darbą... Berods, Vytautui Kavoliui priklausė radikaliausias vertinimas: baisiausia, kas nutiko XX a. universitetams, tai ankstyvoji siaura specializacija. Tai rašyta prieš devyniasdešimtuosius... Iki tol pasaulio lietuvių intelektualų ir akademikų galvose buvo akivaizdus supratimas, kad, iškilus tautos išnaikinimo pavojui, mes laisvajame pasaulyje kuriame atsarginę Lietuvą, atsarginį universitetą, atsarginį protą, kad tas lietuviškas universitetas virtualiomis priemonėmis vis tiek toliau egzistuos. Ir štai Lietuva – laisvas kraštas. Kokie didžiausi lūkesčiai, viltys buvo susijusios su VDU, kuris atsirado kaip pasaulio lietuvių universitetinių svajonių vaisius?

Algirdas Avižienis: Buvom tam pasiruošę, nes sekėm žinias, buvo atvažiavę lietuvių mokslininkai stažuočių, žinojom, kad galimybės bus. Pirmiausia nusprendėme atsivežti programas, nebandyti reformuoti, nestiprinti sovietinių universitetų, o pradėti viską iš karto, nepaveldėdami nė vieno aspekto. Lietuvoje mūsų, išėivijos mokslininkų, buvo apie du šimtus, Kaune tik apie dvidešimt, tarp jų

turėjome nemažai humanitarų...

Lietuva neturėjo „Vakarų Lietuvos“, bet turėjo diasporą.

Egidijus Aleksandravičius: Kaip suprantu, diasporos protas ir dvasia buvo gerai organizuoti, nes ankstyvosios generacijos buvo „members of the nation of joiners“, tai buvo savanoriškas susiorganizavimas, beveik visi priklausė kam nors, kokiam nors organizacijai. Nežinau, kiek jūs leidote save lyginti su tuo, ką Rytų Vokietijos universitetų plotmėje darė sujungtos Vokietijos valdžia – *visi Rytų Vokietijos profesoriai buvo atleisti*, ir nors ne visi vakariečiai tai gyrė, bet dauguma sutarė, kad tai mažesnė blogybė, net jeigu prarandi vieną kitą talentingą žmogų. Lietuva neturėjo „Vakarų Lietuvos“, bet turėjo diasporą. Ir Lietuva neturėjo tiek pokomunistinės valdžios valios, kad rimčiau keistų buvusią profesūrą į naująją, nes nebuvo resursų. Kaip toliau viskas klostėsi?

Algirdas Avižienis: Po mano ir po Broniaus Vaškelių kaip rektoriaus kadencijos, Vytauto Kaminsko kadencijos pradžioje mūsų generacija šiek tiek paseno, o tęstinumo liko vis mažiau. Mes jau buvom beveik pritrūkę jėgų tempti tą dalyką. Niekuomet nepasitraukiau iš Senato, bet tik kai kurie kolegos tęsė darbą, bandydami kaip galima geriau atstovauti bendrajam universitetiniam išsilavinimui kaip pagrindiniam tikslui. Jam *Artes Liberales* vardą suteikėme, kad būtų lengva atskirti...

Egidijus Aleksandravičius: Dauguma mūsų akademinio potencialo statistiškai jau posovietiniai lietuviai, išsivažinėję su visais savo įsivaizdavimais ir nevisavertiškumo kompleksais po didįjį pasaulį. Situacija apsivertė, Lietuva – pasaulio lietuvių centras, ir atrodytų, kad viskas įmanoma, bet didžiosios viltys išgaruoja, kai turime didžiausią per visą mūsų atmenamą istoriją emigraciją iš Lietuvos, ir tas protų bei jausmų ištekėjimas labai didelis. Galbūt VDU iš paskutiniųjų turi ginti idėją pasaulio lietuvių universiteto, kaip budinčiosios akademinės stoties, kur žmonės gali burtis ir telkti vaizduotę? Kiek iš jūsų praktinių patirčių galėtume instrumentiškai išnaudoti naujųjų iššūkių atvejais?

Reikia sudominti tuos smarkiai dirbančius mūsų jaunos mokslininkus ir mokslininkes, kurių Europoje ir kitur yra nemažai.

Algirdas Avižienis: Reikia sudominti tuos smarkiai dirbančius mūsų jaunos

mokslininkus ir mokslininkes, kurių Europoje ir kitur yra nemažai. Socialiniai tinklai egzistuoja, reikia juos išnaudoti kaip galima geriau. Kadaisė siūliau mokslo kūrybos simpoziumo tęstinumą čia, Lietuvoje, mes pabandėme, bet, atrodo, kad nebuvo aiškaus tikslo. Buvau paruošęs tuometiniam premjerui planą: duokime kelionės stipendijas 10–20 jaunų mokslininkų, kad tai būtų atostogos Lietuvoje, suorganizuokime interviu su jų pramonės atstovais. Jeigu jie grįžta pavieniai tik aplankyti šeimų, tai ne tas pats, kas rasti kontaktą su pramone.

Egidijus Aleksandravičius: Ar jums neatrodo, kad mes čia žiūrime į duris be užraktų? Jos beveik neužsidaro, nes nuo Andriaus Kubiliaus vyriausybės buvo pradėtos nacionalinės programos su milijoniniu finansavimu. Tada nutiko toks dalykas – pradėjo formotis vaizdas, kad jeigu tu užsienyje nestudijavęs ir ten nepabandęs ko nors daryti, tai jokios karjeros ir Lietuvoje negali padaryti. Sugrįžimas ėmė išvirsti į reikalavimą duoti privilegiją. Tiems, kurie yra tenai, skiriami resursai, kurie mums patiems neskiriami. Mes priešiname žmones, bendrabūvis nesiformuoja, nes išvažiavimas suvokiamas kaip pranašumas. Deja, tai dabartinės ir jūsų kartos mentalitetų skirtumas. Išvažiavote iš Lietuvos, išsinešdami skolą, kurią savajam kraštui kada nors turėjote parvežti ir sumokėti... Ką daryti, kad didintume bendrabūvio savijautą? Tautos likimas nėra humanitarų privilegija. Galbūt didesnės misijos supratimas leistų turėtų vienijantį pagrindą. Gal mūsų mokslininkų niekas nepaklausė: ką manai apie tautos likimą, apie dabartinę diasporos būvį, kokia lietuviškumo prasmė šiame pasaulyje? PLU bent vasaros mėnesiais galėtų sukurti ritmingą susivažiavimą, organizuoti mažesnio formato simpoziumus, tačiau ne pristatydamos savo specifinius profesijos dalykus, bet mąstydamas, kas yra bendro ir kur reikia mūsų didžiojo jautrumo. Tai sugrįžimas ne tam, kad karjerą užkabintumei, bet kad paliktum savosios išminties krislą bendrame aruode.

Straipsnis spausdintas žurnalo „Pasaulio lietuvis“ 2018 m. balandžio mėn. 4/566.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

